

Rozum v dějinách II [FF UK]

Ladislav Hejránek

jedná se o část původního dokumentu:

[Rozum v dějinách II \[FF UK\]](#)

- ♦ přednáška, česky, vznik: 8. 12. 1993
- ♦ lecture, Czech, origin: 8. 12. 1993

Rozum v dějinách II [1993]

8. 12. 1993

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Připomeňte mi, kde jsme skončili minule. Já jsem něco říkal, že budu dělat a...

Jiný hlas: (nesrozumitelně)

Aha. To bylo ovšem extempore a dodělal jsem to, jo? Pascal a Teilhard. A co bylo předtím tedy?

Jiný hlas: Svět v obruči...

Jiný hlas: ...Herakleitos.

Jo, to byl ten Herakleitos. A proto jsem pak o Teilhardovi hovořil.

Připomeňme si teď – a odpusťte, že budu sedět – vlastně tu celou dráhu, kterou jsme až dosud ušli, kterou já jsem ušel zpočátku bez vaší asistence. Naším problémem je, zda logos chápaný herakleitovsky představuje pro současnou filosofii ještě nosnou koncepci nebo nosný koncept. Je to jakýsi myšlenkový experiment. Co se dá s jedním pojmem, který byl vlastně opuštěn, zůstala z něho jen ta slupka, to slovo, a to dostalo jinou náplň, jiný obsah. Co se s tím dá v dnešní filosofii dělat.

Zatímco nejdřív jsme to probírali – já jsem se k tomu všemu vracel, takže to vlastně také znáte, ale prostě ten první semestr šlo o vymezení pokud možno velmi abstraktní. Pak jsme to aplikovali na *physis*. Dokonce byla k tomu příprava filosofické fyziky, jeden semestr. To probíhalo zároveň s tou filosofickou logikou prvního semestru bez filosofie logu. A v té *physis* nebo v souvislosti, v kontextu s *physis*, jsme si ukázali funkci logu jako do jisté míry omezenou tím, že *physis* dbá na tu uspořádanost nebo je přes tu uspořádanost organického dění – poněvadž *physis* se týká jen toho organického, to jsme připomněli. A logos tedy tam má poměrně takovou omezenou funkci toho, co jednotlivé fáze organického vývoje drží pohromadě. Co je sbírá do jedné události, do jedné živé bytosti.

Ten další půlrok, to byl minulý školní rok, podzimní semestr, jsme se zabývali tím, jak se logos uplatňuje, jak přichází ke slovu v dějinách. My jsme si ukázali už teď, to už jste u toho byli, že vlastně se tím udělala chyba, že jsme přeskočili ta nepravá jsoucna na úrovni přírodní, kde můžeme také mluvit o jakési pseudo-celkovosti. Že tam také funguje ten logos. Takže jsme se vrátili ještě k tomu, abychom se tím alespoň stručně chvíli zabývali. A přestoupili jsme na úroveň, která sice logos v dějinách předpokládá, ale soustřeďuje se – nebo chce se soustředit, a to jsme vlastně připravovali – na to, jak se logos uplatňuje v takové dost exponované rovině, která tradičně bývá buď nechávána zcela stranou, anebo interpretována takovým tím nepřesně řečeno pozitivisticko-historickým způsobem.

To jest, my jsme si ukazovali, že pojetí logu v dějinách je možné jen v rámci systematického přístupu filosofie dějin. A že filosofie dějin ovšem má také své dějiny a my se tážeme po logu těchto dějin. Po logu dějin filosofie dějin. Že to má smysl, si můžeme ukázat: Dějiny jsou jakási skutečnost, k níž je možný filosofický přístup. Filosofie je jakási skutečnost, k níž je možný historický přístup. Čili my můžeme mluvit o historii filosofie dějin a o filosofii historie filosofie. A přitom tady z té filosofie si vezmeme jen tu filosofii dějin. Čili nám půjde o historii, o filosofii dějin filosofie vůbec a to je legitimní téma filosofie také. Dějiny filosofie musejí mít základ ve filosofii. Ale nám půjde teď jen o tu část filosofie, kterou jsme si tady vydělili jako filosofii dějin, takže nám půjde o dějiny filosofie dějin.

A v této sféře nám teď půjde o to, jaká je funkce logu na tomto místě. Je to funkce logu v rámci filosofie, ale filosofie, která se speciálně zabývá filosofii dějin. A samozřejmě je chápána dějinně, čili

je to v rámci dějin té filosofie, která se zabývá filosofií dějin. To, že zatím toho materiálu není tolik, nás momentálně nezajímá. Nám jde o to, dává-li smysl tázat se po logu na této rovině, na tomto místě.

Ted' připomenutí toho, co jsem říkal na začátku a k čemu se stále vracíme. K tomu snad ještě patří, že logos je to, co umožňuje a zakládá smyslnost. Ted' už nebudeme říkat v souvislosti s celky, protože to je na úrovni *fysis*, nebudeme mluvit ani o nějakých celkových událostech.

Celé dějiny filozofie jsou jakousi jednou velkou epochou. První epochou v dějinách filozofie, kterou můžeme samozřejmě ještě dělit do menších epoch, ale po mém soudu je potřeba vzít v úvahu, že teď jsme na konci jedné velké epochy, a to první epochy, která začala řeckou filozofií. A nám jde teď o to, jaký je smysl jednak celé té dosavadní epochy, a za druhé, jaký je smysl té současné chvíle, která je na konci této epochy, a tedy zároveň na začátku nebo aspoň před začátkem nějaké epochy příští.

My to chceme všechno hledat v tom užším oboru filozofické koncepce dějin vůbec. A to jak dějin skutečných, tak dějinnosti těch dějin. Nás bude zajímat zejména ta dějinnost dějin, konkrétním celkem se nebudeme tolik dotýkat. A tam budeme hledat, na co se takový filozofický experiment, který chce hledat funkci logu v tom vývoji – abychom nemluvili pořád o dějinách, i když vývoj je problematické slovo – v tom vývoji filozofických konceptů dějin, jaký logos se tam uplatňuje.

Kdybychom to chtěli udělat se vší důkladností, tak to by znamenalo, že předpokládáme neobyčejně důkladnou a do hloubky jdoucí znalost skutečných dějinných vztahů mezi filozofickými epochami a tedy těmi kratšími epochami a jednotlivými filozofickými autory. To nemůžeme předpokládat a navíc je to asi pro jednoho člověka dnes k nedosažení, protože my toho už tolik víme ve smyslu naše generace nebo naše století, řekněme naše druhá polovina století, že to jeden člověk prostě nemůže zvládnout, takže máme odborníky na jednotlivé věci. A to má neobyčejně závažný důsledek, protože tady chybí jednotná koncepce. A pokud nějaká je doložitelná, tak je většinou eklektická anebo zjednodušující, redukující.

Tento problém, který jsme si postavili, má usnadnit začátek nějakého studia, kterého se samozřejmě mohou účastnit pouze lidé, kteří dojdou k nějakému konsensu po této stránce. Pokud nedojdou, tak nejsou schopni spolupráce. Čili je to jakýsi metodologický začátek něčeho, co má ukázat celé dosavadní dějiny filozofie v novém světle, a to filozofickém světle, a dokázat to tím, že tato filozofie, která bude vrhat světlo na dosavadní filozofii dějin a vývoj těch různých filozofií dějin, bude pracovat nějakým způsobem s tím logem. Tedy problém je snad vyjasněn, i když je komplikovaný.

A teď bychom se podívali na to, co vlastně je výchozí linií každé takové práce. Co je nutně výchozí linií každé takové práce. My nemůžeme vyjít od dějin samotných, a to ani od dějin filozofie dějin, protože my jsme tam, kde jsme. Tvářit se, že začínáme někde u Tháleta třeba, i kdyby šlo o pouhé dějiny filozofie a ne o dějiny filozofie dějin – tvářit se, že jsme u Tháleta, je omyl, protože my tam nejsme. My se tam nejdříve musíme dostat, k Tháletovi se musíme dostat. Podobně se musíme dostat ke každému jinému filozofovi.

My musíme vycházet od své situovanosti. A to znamená, že musíme nejdříve tématem svých úvah, které mají tento plán, tento projekt, učinit právě svou situovanost filozofickou. Situovanost na konci dvacátého století. Situovanost na konci epochy, která trvala přibližně dva a půl tisíce let. Která nezačíná rokem nula, spíš minus šest set nebo tak nějak. O začátcích toho moc nevíme, můžeme jenom předpokládat, že ty začátky jsou starší, než je doloženo. A my se ke každé té situaci v minulosti můžeme dostat jediné tak, že se vydáme na cestu ze situace své.

První věc tedy je pokusit se pochopit, v čem je ta naše situace. Aby bylo jasno o situaci vůbec, tak několik věcí, které možná někteří už znáte. Situaci nikdy nesmíme redukovat na okamžitý stav. Situace vždycky má stránku, která je konstatovatelná, a stránku, která není konstatovatelná. Situovanost člověka spočívá v tom, že... Vůbec to je jeden ze základních termínů, bylo by možno říct, že to je jedna z moderních, nejnovějších kategorií, které nutně patří... Kdyby teď nějaký nový Aristoteles dělal seznam kategorií, tak by tam musel dát kategorii událost a kategorii situace. To je něco, co opravdu nemůžeme dost dobře převést na něco obecnějšího, na něco základnějšího. To je cosi základního. Tady vidíte, že pokud bychom pracovali na tom, čemu celá generace Němců říkali *Kategorienlehre*, tak bychom tam museli zařadit nové kategorie.

Proto je tak obtížné vymezit přesně, co tím rozumíme. A je to potřeba nikoliv odvodit – to u kategorií nejde, kategorie nemůžeme odvozovat – nýbrž je můžeme jenom demonstrovat na nějakých příkladech, které vždycky budou ovšem trošičku kulhat. To je pochopitelné.

Především abychom mohli mluvit o situaci, musíme mít nějaké centrum, nějaký střed té situace. Tam, kde není žádný střed, není žádná situace. Protože o situaci můžeme mluvit pouze tam, kde je něco nebo někdo situován. Bez této situovanosti neexistuje žádná situace. Už z toho je jasné, že situace není pojmem, který by bylo možno nějak příliš jednoznačně svazovat s intencionálním předmětem. Situace a situovanost si nahrávají cosi, vyluzují z nás jakési oslabení té zpředměťující tendence našeho myšlení. Už to, že ta situace je vztažena k nějakému středu, to jest eventuálně k subjektu. Subjekt je non-objekt, tedy situace je vztažena k non-objektu, a tedy není předmětně zcela vymezitelná, není zpředmětnitelná.

To je první věc. Jsou ještě další důvody, ale tento už sám o sobě by stačil. Může se ovšem stát, že my se tážeme po situovanosti třeba nějakého hrnce s měďáky nebo zlatými mincemi, které jsme vykopali při orbě nějakého pole. Oráč se rozhodl pro hlubokou orbu, kterou dosud orál méně, narazí na něco, zjistí, že se něco leskne, koukne a vyhrabe celý rozbitý džbán, ale když to všechno pohromadě vybere opatrně, má tam třeba sto mincí. My se můžeme tázat po situovanosti tohoto pokladu. Ačkoliv ten poklad tam leží předmětně. Ale to můžeme jenom proto, že my jsme ty subjekty, kteří se takto táží. My vlastně přenášíme něco, co známe ze své vlastní zkušenosti, na něco jiného. Je to věc korektní, není to bláznivá věc, když se tážeme, v jaké situaci se nachází ten poklad, protože my z toho pak můžeme odvozovat, v jaké situaci se nacházel asi tehdy, když ho tam někdo ukládal. To samozřejmě potřebuje nějaké geologické průzkumy a archeologické zkoumání, v jakých souvislostech, jestli někde v blízkosti něco bylo, také už se to tam vykopávalo a tak dále. To všechno nás vede k tomu, že podrobněji známe situaci, a to nejen okamžitou, nýbrž tu okamžitou – ta nás zajímá, ale když už jsme to našli, tak nám je jedno, kde jsme to našli.

To jen vědcům bude stále tanout otázka, jak to tam bylo původně a tak dále. Nám jde o těch sto dukátů nebo tolarů. Ale ten vědecký zájem nás vede k tomu, že z té situovanosti okamžité usuzujeme na nějaké situace minulé. Čili dáváme to do souvislosti a teprve tím tomu dáváme jakýsi hlubší smysl než jenom to, že jsme zbohatli, pokud nám to stát nesebere.

To je tedy jedna věc. Není žádné situace bez středu té situace. V tom středu nemusí být nutně subjekt, to jest non-objekt. My můžeme mluvit o situovanosti i objektů, ale jenom proto, že jsme to my. A my jsme na to zapomněli. Jinak totiž nedává smysl mluvit o situovanosti. To neznámá, že se ten poklad nenacházel uprostřed pole nebo blízko nějakého pohřebiště nebo něčeho takového. Samozřejmě. Ale abychom mohli mluvit o situaci nebo situovanosti něčeho, co není subjekt, tak k tomu potřebujeme přimyslet sebe nebo nějaký jiný subjekt. Tím subjektem by mohlo být i zvíře a tak dále. Tak to je první věc.

K situaci za druhé patří nějaké okolí. Také okolí dává smysl, o okolí můžeme mluvit pouze, když je to okolí něčeho. Ale tam už není nezbytné, aby u toho byl ten subjekt. I když samozřejmě konstatovat to může subjekt, ale okolí samo o sobě je daleko objektivnější záležitost než situace. Protože stačí vymezit nějaký bod, tam ani nemusí nic být zvláštního, prostě tam zapíchneme tyčku a teď se tážeme, co je kolem dokola jeden kilometr. Čili musíme rozlišit okolí od situace. Co budeme všechno považovat za okolí? Na tom se musíme dohodnout. Protože tady žádná konvence zatím neexistuje. Okolí je to, co je okolo. O čem můžeme mluvit, že je okolo, když nevzpomínáme na Heideggera a jeho objímající, jeho periechon. To je taky okolo. Ale když tohle vyloučíme, tak my chápeme to, co je okolo, jako zcela věcnou, předmětnou skutečnost.

K situaci tedy patří okolí. Okolí se stává situací tím, že jej nějaký subjekt vztahuje k nějakému centru. To centrum zase v té konvenci má znamenat něco víc než jenom náhodně vytyčený střed. Do toho centra může být umístěn předmět, ale vždycky jenom tak, že to celé je vztaženo k nějakému centru, jímž je subjekt. A okolí tedy sestává, skládá se – což je špatné slovo, protože nikdo to tak neskládal, ale sestává, to už je přijatelnější – sestává ze všech těch věcí, které jsou okolo.

Teď zvláštní termín je svět a osvětí. My si musíme v tom také zavést pořádek, já jsem vás částečně na to už někdy upozorňoval, termín osvětí zavedl Patočka někdy ve třicátých letech, když referoval o jedné knížce.

Ne, to byl právě jeho žák a teď si nemůžu vzpomenout na jméno... Petersen. Hans Petersen. Vydal jakousi knížku, takovou populárně uvádějící do teorie učitele von Uexküll. A zároveň tento Petersen zavedl nový termín pro to, čemu Uexküll říkal Umwelt. Což česky je jako ten svět okolo, jako kdyby to bylo okolí. Ale koncepce už tam byla jasná, takže Petersen plným právem zavedl nový termín Eigenwelt. To znamená svět vlastní, vlastní svět. Svět, který byl přivlastněn. Který si ten jiný subjekt přivlastnil. Čili Patočka tady si hrál se zvukem a naznačoval tím slovem osvětí, že jednak je to okolní svět a jednak že to je osvojený svět. To zejména ta část slova „osvětí“, to „osvojený“, tam jako může být cítěno, když to víme.

Tak teď musíme dát dohromady okolí, situaci a osvětí. Okolí je celkem nejjasnější. Okolí je to, co je okolo. A patří tam pouze ty věci, ty skutečné věcné, předmětné skutečnosti, které jsou okolo. Kam až to okolo jde, záleží na našem zájmu. V nejlepším případě, kde už nejde jenom o okolí, tak můžeme říci, že ty hranice lze vypořádat a stanovit. Ale pak už opravdu nejde o hranice okolí, nýbrž o hranice toho osvětí. Třeba když zjišťujeme, jaký revír má liška nebo vlk. Nebo jak jsme tady našli, ti rejskové mají ty revíry, které si značkují, mají hranici, dodržují ji. Ten revír je menší, když hustota příslušných zvířat je větší. Nebo u ptáků, to je totéž, orel, jaký má revír a tak dále, nebo sup.

Když je těch zvířat hodně, tak jejich revíry jsou menší, když je jich málo, revíry jsou větší. Vždycky jsou takové, aby poskytly tu obživu. K tomu, čím je to revír a tak dále, tam pak můžeme mluvit o jistých hranicích, které lze vypořádat. Nezávisí na nás, ale závisí na tom subjektu, o jehož osvětí jde. Ale tím jsme jenom odbočili do osvětí, zatím jsme byli u okolí. Tedy tam ta mez, ta hranice není určena. Je volná. Rozhodující pro to, co do toho okolí náleží a co ne, tedy rozhodující pro to, co klade ty meze, je subjekt. A ten subjekt nikdy nežije v okolí. Ten subjekt žije v osvětí.

Jaký je rozdíl mezi okolím a osvětím? Tam je velmi nesnadné bez tlusté knihy to všechno předvést. Čili já tady mohu jenom apelovat na vaše porozumění a na to, že dohlížíte dál, než kam říkám. Bývá zvykem, že to předvádím na příkladech, které aspoň někteří z vás mohou považovat za blízké. Pokud jste pěstovali rybičky v akváriu, tak jste měli vědět, že když třeba čistíte akvárium nebo ho předěláváte, prostě tam nejsou věci doma... Vy jste předali ty rybičky, které jsou zvyklé na jedno akvárium, do jiného akvária a nebo jste jim přebudovali to akvárium. Takže oni mají skalku někde jinde a šutry někde jinde a rostliny tam mají jiný nebo někde jinde. Prostě oni se tam nevyznají.

A nejdřív si to musejí tak jako oťukávat, pochopitelně v přeneseném slova smyslu, oni neťukají do rostlin. I když, kdyby byla tma, tak by do nich i ťukaly. Prostě oni se tam nejdřív musejí zabydlet. Mohli bychom tedy říci, že osvětlení je zabydlené okolí. Ale je to jenom pohled zvenčí. Ve skutečnosti je to něco mnohem víc. My víme, že ty rybičky nějak v sobě mají rozvrh toho akvária. Takže když je vyplašíte, tak oni sice dělají zmatené rychlé pohyby, ale do ničeho nenarazí. Protože oni vědí, kde co je. Takže i když zmatkují, tak oni se nezraní. Ale když je dáte do nového akvária, kde to všechno je jinak a oni to neznají a vyplašíte je, tak se potlučou.

Tedy to zabydlení je něco, co je daleko složitější, než by se na první pohled zdálo. Ta rybička má to akvárium v sobě. Jakousi mapu toho akvária má v sobě. Takže i když zmatkuje, i když prostě nemůže dávat pozor, co kde je, tak ona ví, že to tam je. Neví to tak, jako my to víme, ona nemá vědomí. Ale ona je tam zabydlená tak, že je tam doma. A ona nenarazí. Aspoň když ji nevyděláte příliš moc.

Důležité na tom ještě je jedna věc, že totiž to akvárium má jednu základní vadu. Že když o něm mluvíme, tak tím, jak my vidíme to akvárium na jednom místě a je takové, jako my ho uděláme, tak si představíme, že to osvětlení těch rybiček v akváriu je něčím trvalým. A to je právě chyba. Ve skutečnosti nikdy to osvětlení není takovou tou koulí. Nebo truhlíkem nebo akváriem, kvádrem. Je to, jak říká von Uexküll, osvětlení, to je cesta. Životní cesta toho organismu, který tím, jak žije, tak prochází vždycky novými a novými situacemi toho svého osvětlení. Čili je ve svém osvětlení sice uzavřen, ale jenom prostorově. A ještě teda v uvozovkách. Prostorově v tom smyslu, že to osvětlení má své meze.

Čím vyšší živočich, tím je schopnější rozšiřovat své osvětlení a tedy posouvat ty meze. Někdy můžeme mluvit o osvětlení přeneseně, také o osvětlení celého druhu nebo rodu. Potom je situace trochu jiná, tam třeba strom má hlavní místo, kde roste, třeba na jihu Evropy, ale může se výjimečně dostat buď bez zásahu člověka do severní Afriky, nebo obráceně ze severní Afriky do jižní Evropy. A nebo tam může být uměle přenesen, introdukován, jak se říká. Což se nemá dělat z hlediska přírodovědy, ovšem dělá se to. Víte, že třeba brambory, kukuřice se dováží, byly dovezeny do Evropy ze Severní a Střední Ameriky. Tedy aspoň doufám, že ne z Jižní, ale nejsem si jist, v zeměpise mám dojem, že to v paměti nějak takhle mám, ale možná, že se chybám.

Tedy to nechme stranou, jak můžeme mluvit o tom, jak je rozšířen nějaký druh v osvětlení. Jde přece jen o trochu něco jiného, i když obdobného, a zůstaneme u jednotlivých subjektů. Situace je situací osvětlení, nikoliv okolí. Situace je vždycky vztažena k nějakému subjektu anebo k něčemu, co je stanoveno za střed jakési pseudo-situace subjektem nějaké situace jiné, v níž se toto vztažení dává, koná. Vždycky tam je ten subjekt, vždycky tam je nějaké to zdomácnění. A my můžeme tedy mluvit předběžně a přibližně tak o tom, že série situací představuje ten tunel osvětlení.

Každá situace je tedy nikoliv okamžikem situace, nýbrž je vždycky nějakým způsobem rozlehlá co do času. A záleží zase na tom, jak ta rozlehlost je buď stanovena uměle, nebo prožívána. Ještě prožívaná situace nějaké můry nebo opice, když sundává ten banán, ta situace je omezená tím, než ta situace byla třeba navozena. Jednotlivé situace si nějak subjekt pamatuje, ty význačné rysy těch situací si pamatuje mnoho desítek let.

Ale každá situace je rozměrná. Každá situace trvá nějakou chvíli. Ale to trvání situace zase nesmíme ztotožňovat s pouhou přítomností, s nerozlehlou přítomností. Chápeme, že nerozlehlá přítomnost, bodová přítomnost je pouhá abstrakce, v reálu neexistuje, už proto, že tak krátký čas asi vůbec neexistuje v našem světě, v našem univerzu. Situace je rozlehlá ještě jinak, než jenom v závislosti na tom, čím situace to je a jak rozlehlou přítomnost ten subjekt té situace má.

K situaci totiž vždycky náleží kus minulosti a kus budoucnosti. Situace směřuje, nejenom že trvá, ale směřuje odněkud někam. Nezávisle na tom, jak jsou stanoveny ty meze určité situace. A ta situace

může trvat samozřejmě podle okolností staletí, může trvat několik let, může trvat několik minut. Prostě to záleží na tom, o co jde. Ta situace vždycky je dynamická, takříkajíc. Nám se zdá, že je dynamická. Jenomže když to analyzujeme, tak zjistíme, že dynamika není původní vlastností nebo výbavou té situace jako takové, nýbrž je to vlastností a výbavou subjektu a těch subjektů, které do té situace náleží.

Jednak toho centrálního subjektu, ale jednak těch dalších subjektů, které vzhledem k tomu centrálnímu subjektu do té situace jsou jakoby vtaženy, protože žádná živá bytost, žádný skutečný subjekt není schopen života bez dalších subjektů. Ať už proto, že je požírá, nebo že je jiným způsobem využívá, nebo že s nimi nějakým způsobem vyměňuje své produkty, že je závislý na jejich produktech a naopak oni jsou závislí na jeho produktech. A takové ty nejrůznější vztahy, intersubjektívní vztahy mezi jednotlivými organismy, které jsou někdy tak závažné, že můžeme pak mluvit o vytvoření, o vzniku jakéhosi biotopu nebo celé části biosféry, dokonce celé biosféry.

Tyto vztahy jsou velice četné, rozmanité, různorodé a musíme vždycky na ně pamatovat. Je základní rozdíl, jestli do okolí toho centrálního subjektu, a tedy do jeho osvětlení, náleží ty či ony organismy, jiné organismy, čili jiné subjekty, anebo nenáleží. To osvětlení se proměňuje ve své struktuře velmi podstatně podle toho, které jiné subjekty jsou do něho zapojeny. A to ať už náhodně, nebo ze své aktivity nebo z aktivity toho centrálního subjektu a tak dále. Tak třeba víte, že mravenci nebo termity si pěstují mšice. Chytají je, odnášejí je do mraveniště a pěstují je tam. Čili ta aktivita, to není, že prostě náhodou nějaká mšice spadne do mraveniště a oni ji začnou živit a naopak olizovat ty šťávy, které produkuje. Může to být už tak zařízeno, že to je celý takový mechanismus.

--- další strana kazety ---

To nejvýznamnější je, že situace má v sobě něco, co tam není. To jest jednak to, co už tam není, už to není součástí situace, a přesto to k situaci náleží, anebo ještě to není součástí situace, a už to k situaci náleží. Tom správně kritizoval dynamičnost. My to chápeme dynamičtěji, než abychom analyzovali, co to vlastně znamená. Jinou věc naznačili, že budeme přednostně tu dynamičnost odvozovat od aktivit. Jednak od té centrální aktivity a jednak od těch věcí, které do toho vstupují.

Když tedy k situaci náleží i to, co tam není, myslím, že toto je situace, tak ta situace sama je rozměrná časově. Zrovna tak, jako by byla prostorová. Časový rozměr vypadá takto. Pokud tedy tohleto je minulost, tak ta situace se vyvíjí tímto směrem. Tohleto je směr, kterým je situace dynamická. My jsme si něco podobného mohli ukazovat na událost. Situace není událost, pravá. Událost se děje v čase tímto směrem. Směrem tedy od minula k budoucnosti.

My se ptáme, jakým způsobem náleží k situaci jakási budoucnost a eventuálně jakási minulost. Nejenom ta bezprostřední, ale třeba delší. Když jsme předpokládali, že k situovanosti patří jakési centrum situace, nějaký subjekt, ten je situován v daném okolí tak, že nejenom je tam situován, ale že si to okolí také osvojuje. Tedy je situován aktivně. Když jsme si toto zformulovali, tak jsme si řekli, že ten subjekt jako pravé jsoucno, jako pravá událost, má také svou budoucnost a svou bylost. Tím to začíná být složité. Nejenom může mít, ale musí.

Jestliže tady je nějaká budoucnost všeobecná, která platí pro všechny možné, tak v této situaci se nějak strukturuje. A my můžeme hovořit o budoucnosti té situace. To jsme vymezili pro pravá jsoucna. Ale tady vidíme, že jsme v jaké sféře, která není ani věčná, ale ani to není vlastní budoucnost té události centrální. Je to skutečně něco mezi. Právě toto mezípolí bude rozhodujícím terénem pro další myšlení. Proto o ní musíme uvažovat. Zkrátka a dobře, až dosud jsme mohli mluvit jenom o tom,

že ta přicházející budoucnost se strukturuje směrem k pravým událostem, směrem k pravým jsoucům.

Nyní vidíme, že to není tak jednoduché, že se strukturuje ještě také v té sféře, která je odlišná. Že se strukturuje směrem k situaci těch pravých jsoucen. Žádné pravé jsoucno není bez situovanosti a bez situací a žádná situace není bez pravého jsoucna. To patří k sobě, ale je to něco jiného. My tady máme co dělat s jakýmsi prostorem, který není ani tou naprosto ještě nestrukturovanou dalekou budoucností, není ani tou budoucností konkrétní pravých jsoucen, ale je něco mezi.

Tedy na tohle budeme muset pamatovat, když si postavíme otázku, jak vlastně ta budoucnost je strukturována. Je strukturována nejenom objektivně, to by nemělo smysl mluvit o budoucnosti objektivně. Tedy nejenom reálně, to je zase slovo, to není žádná věc. Jak teď rozlišit to, co je bytlením v budoucnosti a co je tou budoucností, která se sama strukturuje.

Tam jediná pomoc podle mého soudu spočívá v tom, že rozlíšíme ten dvojí čas. Událost se děje ve stejném směru, jako se děje ta pravá událost situace. Naproti tomu čas se děje opačným způsobem, čas teče proti. Proto tady rozhodující pro tuto mezipolí, pro toto mezipolí, bude platit, že to je ta strukturovanost budoucnosti, která už je nějak přivlastněna subjektem. To je dané situací. Tedy není to strukturovanost objektivní – omlouvám se – není to strukturovanost skutečně přicházející budoucnosti, nýbrž je to určitá adaptace.

Jde o přivlastnění, a dokonce o určitou adopci partií nebo stránek z té strukturoující se přicházející budoucnosti. O tom jsem v předchozí přednášce nemluvil. Toto je ten důvod, proč musíme tématizovat otázku norem a hodnot, protože toto je prostor těch hodnot a norem.

Tohleto je jakási strukturovanost, která nemá ještě žádné reálné dopady. K tomuto procesu strukturace toho, co ještě není, náleží nutně to vycházení ze situací. Ten, kdo je v té situaci, ten je tam zabydlen. Zabydlenosti situací náleží zabydlet se také v tom, co ještě není. A to zabydlení v tom, co ještě není, se děje na různých úrovních a různými formami. Na úrovni člověka je to zabydlení vědomé. Člověk se s tím vědomě vyrovnává, s tím přicházejícím do styku, a to jinak než s věcmi okolí.

S nimiž přichází do styku tím, že si je zařazuje nebo nezařazuje do svého osvětí. Zapomněl jsem říct, že do osvětí nikdy není zařazeno, až do úrovně lidské, celé okolí. V osvětí je jenom to, co má význam. To si můžeme ukázat třeba na mlokovi, jak jsme ho živilí přes zimu, nebo na rosničce či jakékoli žábě. Pokud skutečná živá moucha sedí na listě a nehne se, tak žába na ni nereaguje. Pro ni je rozhodující příznak živé mouchy, která je k sežrání, to, že se hýbe. Pokud možno, že se hýbe pomalu, protože když letí, tak žába ví, že letící mouchu nechytne. To je zas signál pro vlaštovku.

Ale pro žabu je potřeba, aby se pohybovala, aby lezla, aby přistála někde na letišti nějakého listu a tam se pomalu pohybovala. To je pak signál. Čili žába nezařadí do zajímavostí, které patří do jejího osvětí, třeba listy. Leč když jsou dosti pevné a ona je rosnička a může po těch listech lézt, aniž by s ní sjely, to je pro ni oporou. Všechno záleží na tom, jaký to dává tomu organismu smysl. Jediný člověk si začíná všímat i toho, co na první pohled pro něj žádný smysl nemá, a zjišťuje, že právě to, co smysl nemá, pro něj má největší smysl.

Tedy že vlastně příroda nesmírně ty organismy ochudila, když jim nějak předepsala předem, co pro ně má smysl a co ne. Člověk se orientuje na věci, které biologicky pro něj nemají absolutně žádný smysl, není vybaven žádnými orgány nebo instinkty, které by ho v tom orientovaly, jsou pro něj jako pavučina, a najednou se ukazuje, že právě to, co příroda zcela pominula, má pro člověka eminentní smysl. Někdy ovšem k jeho chybě, ale to nechme stranou.

Na úrovni vědomí to znamená, že člověk se ve svém vědomí zabydlí v této sféře smyslu. Říkat, že to je otázka jenom subjektivních výmyslů, je velmi upadlý redukcionismus, protože zapomíná na to, že žába žádnou dostatečně strukturovanou subjektivitu nemá, aby se mohla svobodně rozhodovat, jestli tu mouchu vezme, i když se nehýbe, nebo jenom, když se hýbe.

Po mém soudu tento výklad (někdy si ho zopakujeme, až budu trochu víc při ráži) je dostatečným zdůvodněním toho, že tady existuje jakási sféra, na níž my se musíme sice podílet, ale kterou celou nevytváříme. Hraje tam totiž zajímavý proces v rámci toho, co ještě není. A my na to, co se tam děje, už vstřícně reagujeme.

Tedy tohle je asi smysl toho, co jsem vám dnes chtěl předvést, a je to zároveň doklad pro to, že ty takzvané nepředmětné skutečnosti nebo nejsoucí skutečnosti, skutečnosti, které nemůžeme chápat jako jsoucna a které jsou přesto velice významné a nemůže se s nimi libovolně manipulovat, jsou jaksi výsledkem naší spolupráce, naší synergie, by se dalo říct, ale rozhodně nejsou produktem jenom naším.

Že tedy má smysl se tázat po povaze norem nebo hodnot, i když z nich neděláme objekty, i když je neobjektivizujeme. To už dělat nemůžeme, to dělala stará metafyzika a s tím je konec. Nietzsche měl pravdu, když říkal, že tyto objektivované hodnoty jsou znehodnocené, definitivně znehodnocené. Jenom uměle mohou být udržovány, staromilci se k nim vracejí, ale to je bez perspektivy. Prostě objektivované normy nebo objektivované hodnoty, to je plod staré metafyziky. Ale když to celé vyhodíme a za nic to nestojí, tak to neznámá, že s tím smíme vyhodit tu základní skutečnost, že budoucnost není prázdná, že je strukturovaná, i když jinak a ne předmětně, ne tak, že by se tam vytvářely nejdřív nějaké hotové danosti, takové normy nebo hodnoty jako malé kuličky, a ty by potom měly... Takhle to nesmíme brát. Ale rozhodně to není jenom naše subjektivita. To je smysl. Už máme končit?

Jiný hlas: Ano. Přesně dokonce.

Takže prosím pěkně ještě, byl bych rád, kdybyste si pustili hlavou – pokud možno hlavou – tu tematizaci této oblasti. Já vám příště řeknu, doufám, že se k tomu ještě dostanu... Mluvil jsem o mravencích? Nemluvil. Já jsem vyslechl v Berlíně jednu kuriózní a nesmírně poučnou přednášku jednoho švýcarského bioetologa, který se s celým ústavem zabývá mravenci. Tak mi to prosím vás připomeňte, teď už na to nemáme čas. Ta jeho přednáška se jmenovala *Himmel im Auge*, to jest nebe v oku. A oni studují, jak je nebe v oku těch mravenců. A tak o tom vám něco řeknu, což je takový trošičku exemplární doklad toho, o čem jsme dneska mluvili.